

УДК 821.161.2-1.09:821.111-1.09

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2026/11/4>**Максим ЗАБРОДІН***аспірант кафедри світової літератури та теорії літератури, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна, 58002***ORCID:** 0009-0001-2891-8126*zabrodin.maksym@chnu.edu.ua*

Бібліографічний опис статті: Забродін, М. (2026). Антологія без кінця: незавершеність як конститутивна властивість комбатантської збірки в британській окопній поезії Першої світової та сучасній українській поезії вторгнення. *Folia Philologica*, 11, 35–43, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2026/11/4>

АНТОЛОГІЯ БЕЗ КІНЦЯ: НЕЗАВЕРШЕНІСТЬ ЯК КОНСТИТУТИВНА ВЛАСТИВІСТЬ КОМБАТАНТСЬКОЇ ЗБІРКИ В БРИТАНСЬКІЙ ОКОПНІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ТА СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ВТОРГНЕННЯ

У статті обґрунтовується теза про те, що незавершеність є конститутивною, жанрово-структурною, а не випадковою властивістю комбатантської поетичної антології, написаної й опублікованої в умовах триваючої війни. Дослідження спирається на дві історично віддалені, проте структурно зіставні традиції – британську окопну поезію 1914–1918 років і сучасну українську поезію вторгнення 2022–2026 років. Аналіз матеріалу демонструє, що комбатантська антологія функціонує не як завершений монумент, а як принципово відкрита текстова форма, цілісність якої регулярно розривається загибеллю авторів у проміжку між моментом подання тексту до друку і моментом його публікації. Методологічну основу становить компаративний аналіз, що спирається на теоретичну рамку паратексту Ж. Женетта та концепт *désœuvrement* («не-чинності») Ж.-Л. Нансі. Положення Дж. Кемпбелла про «бойовий гностицизм» і поняття «поля обмеженого виробництва» П. Бурдьє залучаються для опису післявоєнних механізмів канонізації. Первинний корпус становлять антології *Soldier Poets: Songs of the Fighting Men* (1916), *More Songs by the Fighting Men* (1917), *The Muse in Arms* (1917) і «#ФРОНТМЕНИ» (2025); параантологічну периферію утворюють окопний журнал *The Wipers Times*, антологія «#Голоси. Антологія військових письменників» (2023), національний портал «Поезія Вільних» та конкурс воєнної літератури «4.5.0.». В українському літературознавстві вперше запропоновано концепт «антології без кінця» – описовий термін для позначення збірок, у яких дата загибелі автора вписується в тіло публікації поруч із присвятою та передмовою. На матеріалі кейсів Дж. В. Стрітса (загинув 1 липня 1916 року; його вірші з'являються у *Soldier Poets* у вересні того ж року) і М. Кривцова (загинув 7 січня 2024 року; його тексти посмертно увійшли до «#ФРОНТМЕНИ» 2025 року), а також на ширшому корпусі українських прикладів (І. Чернілевський, Я. Чорногуз-Семенюк та ін.) продемонстровано типологічну симетрію обох традицій. Встановлено, що комбатантські антології 1916–1918 і 2022–2026 років становлять первинну, а не похідну від післявоєнної критики форму воєнного письма, у якій смерть автора не руйнує текст, а стає структурним елементом публікації. Таксономія «закритої» післявоєнної антології, що домінувала у критиці ХХ століття, затуляє саме цю первинну форму. Зроблено висновок, що дослідження переоцінює незавершеність як конститутивної властивості комбатантської збірки відкриває можливість переосмислення воєнного канону в обох традиціях і пропонує українській гуманітаристиці структурний інструмент для роботи з поезією, що пишеться й публікується просто зараз.

Ключові слова: комбатантська поезія, антологія, незавершеність, окопна поезія, поезія вторгнення, паратекст.

Maksym ZABRODIN*Postgraduate Student at the Department of World Literature and Literary Theory, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kotsiubynskoho str., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002***ORCID:** 0009-0001-2891-8126*zabrodin.maksym@chnu.edu.ua*

To cite this article: Zabrodin, M. (2026). Antolohiia bez kintsia: nezavershenist yak konstytutyvna vlastyvist kombatantskoi zbirkky v brytanskii okopnii poezii Pershoi svitovoi ta suchasnoi ukrainskii poezii vtorhnennia [Anthology Without End: Incompleteness as a Constitutive Property of the Combatant Collection in British Trench Poetry of the First World War and Contemporary Ukrainian Poetry of the Invasion]. *Folia Philologica*, 11, 35–43, doi: <https://doi.org/10.17721/fofia.philologica/2026/11/4>

ANTHOLOGY WITHOUT END: INCOMPLETENESS AS A CONSTITUTIVE PROPERTY OF THE COMBATANT COLLECTION IN BRITISH TRENCH POETRY OF THE FIRST WORLD WAR AND CONTEMPORARY UKRAINIAN POETRY OF THE INVASION

The article substantiates the thesis that incompleteness is a constitutive, genre-structural rather than accidental property of the combatant poetry anthology written and published during an ongoing war. The study draws on two historically distant yet structurally comparable traditions – British trench poetry of 1914–1918 and contemporary Ukrainian poetry of the invasion of 2022–2026. Analysis of the material demonstrates that the combatant anthology functions not as a finished monument but as a principally open textual form whose integrity is regularly broken by the death of contributors in the interval between the submission of the text and its publication. The research combines comparative analysis with the theoretical framework of G. Genette's paratext and J.-L. Nancy's désœuvrement. J. Campbell's notion of combat gnosticism and P. Bourdieu's concept of the field of restricted production are applied to the postwar mechanisms of canonization. The primary corpus consists of Soldier Poets: Songs of the Fighting Men (1916), More Songs by the Fighting Men (1917), The Muse in Arms (1917), and #Frontmeny (2025); the paraanthological periphery includes the trench journal The Wipers Times, the anthology #Holosy (2023), the national portal Poetry of the Free, and the military literature competition "4.5.0.". The article proposes the term "anthology without end" for collections in which the date of the poet's death is inscribed into the body of the publication alongside the dedication and foreword. Through the cases of J. W. Streets (killed on 1 July 1916; his poems appearing in Soldier Poets in September of the same year) and M. Kryvtsov (killed on 7 January 2024; his texts included posthumously in #Frontmeny in 2025), supported by a broader corpus of Ukrainian examples (I. Chernilevskyi, Ya. Chornohuz-Semeniuk and others), structural symmetry between both traditions is demonstrated. It is established that the combatant anthologies of 1916–1918 and 2022–2026 constitute the primary rather than a derivative form of wartime writing, in which the death of the author does not destroy the text but becomes a structural element of the publication. The taxonomy of the closed postwar anthology that dominated twentieth-century criticism conceals this primary form. It is concluded that the study of anthological incompleteness as a constitutive property of the combatant collection opens a path towards reconceiving the war canon in both traditions and offers Ukrainian scholars a structural tool for engaging with poetry being written and published right now.

Key words: combatant poetry, anthology, incompleteness, trench poetry, poetry of the invasion, paratext.

Актуальність проблеми. Сучасна українська поезія повномасштабної війни формується в умовах, коли письмо відбувається *in medias res* – не після бою, а у проміжках між ротаціями й безпосередньо на позиціях. Аналогічна ситуація, принципово важлива для цього дослідження, була характерна й для британської окопної поезії Першої світової війни, коли тексти публікувалися у газетах, солдатських журналах і антологіях упродовж самих бойових дій. В обох випадках первинною формою існування воєнного письма стають саме колективні збірки, які фіксують не завершений досвід, а його розриви, лакуни й незавершеність. Документальне підтвердження масштабу цього явища у британському контексті дає бібліографія К. Рейлі, що нараховує 2225 авторів воєнної поезії 1914–1918 років (Reilly, 1978); в українській ситуації національний портал «Поезія

Вільних» акумулював понад 22 000 віршів уже за перші шість місяців роботи (Поезія Вільних, 2022).

Традиційна модель антології як закритого, канонізуючого жесту (Genette, 1997: 312) виявляється непридатною для опису цих форм; натомість комбатантські збірки постають як відкриті структури, що постійно змінюються через загибель авторів, появу нових голосів, перевидання та цифрову циркуляцію текстів. Відтак окреслення незавершеності як конститутивної, жанрово-структурної властивості таких антологій дозволяє по-новому побачити механізми формування воєнного канону й уникнути редукції фронтового досвіду до кількох «кано́нічних» імен.

Водночас слід одразу чесно проговорити методологічну асиметрію пропонованого порівняння: британська традиція має за собою

понад сто років критичної рефлексії (від ранніх антологій 1916 року – через Фасселла 1975 – до сучасних постколоніальних переоцінок), натомість українська – лише перші чотири роки осмислення. Відтак коректне зіставлення вимагає порівнювати передусім раннє британське критичне поле (1914–1920) з раннім українським (2022–2026), а не зріле британське з раннім українським. Саме в цій обмеженій рамці структурна симетрія двох традицій видається продуктивною для обох сторін: українській гуманітаристиці – як концептуальний ресурс, британській – як можливість свіжого погляду на первинні, досі недооцінені форми комбатантської поезії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Класичним відправним пунктом для дослідження британської воєнної поезії є праця П. Фасселла *The Great War and Modern Memory* (Fussell, 1975), у якій показано, як фронтовий досвід трансформує поетичну мову й колективні уявлення про війну. Пізніші студії, зокрема фундаментальна бібліографія К. Рейлі (Reilly, 1978), деталізували корпус авторів і жанрів, однак критичний фокус залишався передусім на вже канонізованих іменах – В. Оуен, З. Сасун, А. Розенберг, – натомість такі збірки, як *Soldier Poets* або *The Muse in Arms*, опинилися у тіні. Дж. Кемпбелл у статті «Combat Gnosticism» запропонував впливову критику цієї канонічної схеми: принципово важливо, що він показав, як фокус на бойовому досвіді як єдиному джерелі істинного воєнного письма виключає з канону некомбатантів – поетів тилу, жінок, цивільних, колоніальних авторів (Campbell, 1999: 208). Для цілей нашого дослідження концепт Кемпбелла продуктивний саме у суміжному, а не тотожному сенсі: він пояснює, чому критика взагалі зробила ставку на фронтовий досвід, і відтак опосередковано – чому вже всередині комбатантського корпусу канонічними стали лише окремі імена. Окремий напрям становить дослідження окопних журналів як колективного солдатського письма (Seal, 2013), що додає до корпусу комбатантської поезії широкий пласт параантологічних видань.

У сучасній українській гуманітаристиці питання війни в літературі розробляють, зокрема, Т. Гундорова – у контексті постколоніальної травми й «транзитної культури» (Гундорова, 2013), – та О. Пухонська, яка простежує

дискурс війни в сучасній українській літературі (Пухонська, 2022). Англomовну перспективу репрезентує праця Р. Фінніна про «поетику солідарності» (Finnin, 2022). Окремі розвідки присвячені «ландшафтам травми» у новій фронтовій поезії (Романенко, 2026) та еволюції поетики окопу (Буравенко, 2025). Водночас на відміну від наявних студій, зосереджених передусім на темі війни, образності травми чи політичному контексті, у цій статті фокус зміщується саме на антологічну форму як таку – на матеріальну й видавничу організацію комбатантської збірки, у якій незавершеність постає як структурна ознака, а не як побічний наслідок обставин.

Теоретичне підґрунтя дослідження забезпечують два головні концепти. Перший – паратекст Ж. Женетта: передмова, біографічна довідка, редакторська примітка утворюють «порогову зону» книги, через яку видавничий апарат «впускає» до тексту те, чого сам автор уже не може сказати (Genette, 1997: 263). Саме у паратекстуальних зонах комбатантської антології відбувається інституціоналізоване вписування смерті у структуру видання. Другий – *désœuvrement* («не-чинність») Ж.-Л. Нансі: спільнота, що тримається на спільній відкритості до радикальної втрати й принципово не здатна скластися у завершений «твір»; саме цей концепт дозволяє мислити комбатантську антологію не як випадково обірвану збірку, а як форму, структурно відкриту (Nancy, 1991: 31). Як допоміжну теоретичну рамку залучено поняття «поля обмеженого виробництва» П. Бурдьє – для опису механізму, яким ширший комбатантський корпус поступово редукується до кількох «канонічних» імен (Bourdieu, 1993: 38). Ідею «письма катастрофи» М. Бланшо (Blanchot, 1995) згадано у вступному контексті як паралельний філософський пасаж, натомість без окремого аналітичного розгортання.

Метою дослідження є обґрунтування концепту «антології без кінця» як описового й аналітичного інструменту для порівняльного вивчення британських комбатантських антологій Першої світової війни та сучасних українських воєнних збірок вторгнення 2022–2026 років, що дозволяє продемонструвати незавершеність цих форм як конститутивну, жанрово-структурну властивість. Для досягнення цієї мети ставляться такі завдання:

по-перше, окреслити первинний корпус комбатантських антологій обох традицій і визначити критерії належності до нього; по-друге, на прикладах Дж. В. Стрітса, М. Кривцова й ширшого українського корпусу продемонструвати, що смерть автора між передачею тексту до друку й виходом видання є не випадковим, а закономірним складником жанру; по-третє, описати механізми післявоєнної канонізації (концепт «бойового гностицизму» Дж. Кемпбелла й поле обмеженого виробництва П. Бурдье); по-четверте, зафіксувати параантологічні форми (окопний журнал, національний портал, літературний конкурс) як необхідне доповнення до строго антологічного корпусу, а також увести їх типологічне розрізнення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Британські комбатантські антології: від *Soldier Poets* до *The Wipers Times*. Ранні антології *Soldier Poets: Songs of the Fighting Men* (Kyle, 1916) і *More Songs by the Fighting Men* (Kyle, 1917), видані у лондонському видавництві Erskine Macdonald, виникли як безпосередня реакція на лист у *The Times* від квітня 1916 року, що привернув увагу до поезії капрала Дж. В. Стрітса. Тексти надходили редакторів І. Кайлу через оголошення у пресі, через мережу читачів *The Poetry Review* і напямку з окопів – у вигляді листів, чернеток на польових книжках і фрагментів солдатських щоденників. Саме ця технологія збору надає збіркам характеру стихійного колективного висловлювання, а не ретельно відібраного канону. Антологія *The Muse in Arms*, упорядкована Е. Б. Осборном і видана у John Murray восени 1917 року, охопила 52 автори-комбатанти із сухопутних, морських і повітряних сил; показово, що дванадцять із них загинули ще до моменту виходу книжки (Osborn, 1917, с. 17).

Структурна відкритість цих книг – це не просто фізична «довершуваність» наступними накладками; принципово це той факт, що сам видавничий апарат (передмови, примітки, позначки «missing» чи «killed in action») постійно доповнюється текстами, про які їхні автори вже не дізнаються. У передмовах і примітках часто з'являються позначки «missing» чи «killed in action», що зміщує фокус із «чистого» тексту на екзистенційний контекст, вписаний у структуру антології. Саме тут працює та механіка паратексту, яку описав Ж. Женетт: перед-

мова, біографічна довідка й нотатка редактора утворюють порогову зону, у якій видавничий акт «впускає» у книгу те, чого сам автор уже не може сказати (Genette, 1997, с. 263).

Поряд із книжковими антологіями існувала широка мережа окопних журналів (*trench journals*). Найвідоміший із них, *The Wipers Times* (лютий 1916 – грудень 1918), під редакцією капітана Ф. Дж. Робертса з 12-го батальйону Шервудських лісників, поєднував сатиру, вірші, псевдорекламу й побутові оголошення, формуючи іронічно-критичний образ війни, несумісний із пізнішою героїчною міфологією (Seal, 2013). Тексти цього видання часто були анонімними або підписувалися псевдонімами; характерно, що зникнення автора з колективного «ми» редакції прочитується як немовлене свідчення про загибель. Інші журнали – *The B.E.F. Times*, *The Fifth Gloucester Gazette*, *The Dead Horse Corner Gazette* – утворюють разом корпус, у якому літературний факт, новинний дописувач і смертний список перебувають у постійному зміщенні (Seal, 2013).

Особливо показовим є кейс сержанта Джона Вільяма Стрітса (24 березня 1886 – 1 липня 1916). Шахтар із Дербіширу, що перед війною писав сонети у вільний час, він пішов добровольцем у серпні 1914 року до 12-го (Шеффілдського) батальйону Йоркського-і-Ланкастерського полку; саме його вірші, надіслані з фронту І. Кайлу, стали ядром *Soldier Poets* 1916 року. Стрітс загинув у перший день битви на Соммі: поранений у нозі, він повернувся в атаку, щоб допомогти пораненому товаришеві, й пропав безвісти; його тіло було знайдене у «нічій землі» лише 1 травня 1917 року. *Soldier Poets* вийшла друком у вересні 1916 року, коли Стрітс ще числився «missing»; у передмові Кайл серед інших назвав його серед тих, чия доля невідома. Уже наступного, 1917, року у тому ж Erskine Macdonald вийшла посмертна індивідуальна збірка Стрітса *The Undying Splendour*, заголовок якої трагічно-іронічно переадресовує «безсмертя» померлому авторові. Таким чином дата смерті поета стає невід'ємною частиною антологічного паратексту, вписуючи подію загибелі у саму структуру книги.

2. Українські воєнні антології вторгнення: від «#ФРОНТМЕНІВ» до цифрових архівів.

У сучасній українській ситуації комбатантські збірки також виступають первинною

формою існування поезії війни. Антологія «*#ФРОНТМЕНИ: антологія мілітарної поезії*» під упорядкуванням А. Агаджанової (Київ: Видавництво 333, 2025) об'єднала вірші 33+3 авторів, що є військовослужбовцями й ветеранами. Збірка свідомо поєднує тексти поетів із попереднім літературним досвідом і авторів-мобілізованих, що пишуть на позиціях, принципово не намагаючись уніфікувати їх стилістично. Характерно, що частина авторів уже на момент підписання видання до друку загинула; поряд з їхніми іменами в антології стоїть редакторська позначка про смерть. Сама структурна й жанрова неоднорідність збірки засвідчує її статус «зрізу» війни, а не завершеного канонічного корпусу.

Параантологічні форми утворюють навколо цього ядра неоднорідне поле, яке принципово потребує типологічного розрізнення. За медіальною логікою воно розпадається на щонайменше чотири різні формати: по-перше, друкована антологія у «канонічному» розумінні («*#Голоси*»; «*#ФРОНТМЕНИ*»); по-друге, періодичне видання з літературним сегментом (окопні журнали на кшталт *The Wipers Times* або їхні сучасні цифрові аналоги – Telegram-канали поетів-комбатантів); по-третє, відкрита цифрова база даних, що функціонує як постійно оновлюваний архів (національний портал «Поезія Вільних»); по-четверте, літературний конкурс як механізм відбору й інституціоналізації («4.5.0.»). Саме ці формати є принципово не взаємозамінними, а функціонально різними: антологія закріплює, журнал коментує, портал накопичує, конкурс відбирає. Водночас те, що їх усе ж доречно розглядати поруч, засвідчує спільна ознака – усі вони утворюють живий корпус, відкритий до доповнення смертю учасників, і у цьому сенсі підпорядковані саме тій самій логіці незавершеності, що й суто антологічні видання.

Антологія «*#Голоси. Антологія військових письменників*» під упорядкуванням Т. Пилипець – директорки Львівської обласної бібліотеки для юнацтва ім. Р. Іваничука і засновниці Всеукраїнського форуму військових письменників – вийшла у київському видавництві «Саміт-Книга» у грудні 2023 року за підтримки Українського інституту книги; видання об'єднало тексти тридцяти учасників форуму – діючих військовослужбовців ЗСУ,

ветеранів АТО/ООС, журналістів, волонтерів (Пилипець, 2023). Національний портал «*Поезія Вільних*» (warpoetry.mkp.gov.ua), створений Міністерством культури та Державним агентством з питань мистецтв у березні 2022 року, акумулював понад 22 000 віршів уже до серпня того ж року; у його корпусі значну частку становлять тексти військовослужбовців, що перетворює сайт на динамічний архів свідчень (Поезія Вільних, 2022). Конкурс воєнної літератури «4.5.0.», який Міжнародний фонд «Відродження» проводить у партнерстві з Видавництвом Старого Лева (2024–2025), обмежений суто комбатантським складом учасників (військовослужбовці й ветерани російсько-української війни); його результатом стане друкована антологія 2026 року, яка вже у момент появи нестиме інформацію про загиблих фіналістів – шестеро літераторів-фіналістів конкурсу 2024 року загинули внаслідок дій російських військ (Конкурс «4.5.0.», 2024–2025).

У цьому полі кейс М. «Далі» Кривцова (22 січня 1990 – 7 січня 2024) – учасника Революції Гідності, ветерана АТО, що повернувся на фронт після повномасштабного вторгнення, – виявляє структурну близькість до історії Дж. В. Стрітса. Його індивідуальна збірка «*Вірші з бійниці*» вийшла у видавництві «Наш Формат» у 2023 році (Кривцов, 2023). 6 січня 2024 року, за день до загибелі, Кривцов опублікував у соціальній мережі гру з цією збіркою: користувачі пропонували сторінку й рядок, а автор надсилав фото фрагмента. 7 січня він загинув на Харківщині внаслідок артилерійського обстрілу. Його тексти посмертно увійшли до антології «*#ФРОНТМЕНИ*» 2025 року; коротка біографічна довідка у збірці закінчується рядком «загинув на полі бою 7 січня 2024 року» (Агаджанова, 2025).

Водночас темпоральні режими двох кейсів не є тотожними, і це принципово важливо зафіксувати. У Стрітса редактор дописує звістку про смерть одночасно з виходом самої книги: смерть входить в антологію як «свіжа новина», ще не канонізована, ще не оплакана публічно. У випадку ж Кривцова індивідуальна збірка «*Вірші з бійниці*» вийшла за три місяці до смерті, натомість входження до колективної антології «*#ФРОНТМЕНИ*» відбулося вже через понад рік після загибелі, коли сама смерть стала встановленим культурним фактом. Оби-

два кейси демонструють незавершеність, проте різними темпоральними механізмами: «синхронне» антологічне вписування смерті у Стрітса і «пост-мортальне» вписування вже визнаної меморіальної постаті у Кривцова. Саме тому пара Стрітс – Кривцов у цій статті функціонує радше як ілюстрація концепту, а не як його статистичне підтвердження; ширший український корпус (І. Чернілевський, Я. Черногуз-Семенюк, А. Дрозда та інші загиблі автори, чий тексти посмертно увійшли до «#Голосів», «#ФРОНТМЕНІВ» або обертаються у «Поезії Вільних») створює саме той фоновий контекст, у якому згадана симетрія перестає виглядати випадковою.

Структурна близькість обох ситуацій, віддалених більш ніж на сто років, не вичерпується біографією. В обох випадках антологія формується як живий корпус – з листів, чернеток, публікацій у журналах, постів у соцмережах, – і дата смерті автора вписується у неї постфактум саме як редакторське, а не авторське слово. Відтак передмова, біографічна довідка чи підпис під віршем у комбатантській антології є тим місцем, де редактор змушений дописувати текст замість автора: «Streets listed as missing since 1 July 1916», «загинув на полі бою 7 січня 2024 року». Принципово, що це один і той самий жанр висловлювання, виконаний у різні століття, різними мовами, проте у структурно зіставній комунікативній ситуації.

3. Післявоєнна канонізація: «бойовий гностицизм» і поле обмеженого виробництва.

Повоєнна еволюція британського критичного канону, описана П. Фасселлом, показує, як перші, переважно патріотичні антології поступово витісняються образами «втраченого покоління» та антивоєнної іронії (Fussell, 1975: 168); водночас цей процес відбувається вже постфактум, на відстані від первинних форм існування текстів. Саме цей повоєнний критичний жест Дж. Кемпбелл описав як «бойовий гностицизм» – ідеологію, згідно з якою правдивим воєнним письмом може бути лише те, що створене безпосередньо у бою (Campbell, 1999: 203). Принципово важливо уточнити, що власний аргумент Кемпбелла спрямований передусім проти виключення з канону некомбатантів – поетів тилу, жінок, цивільних, колоніальних авторів, яких «бойовий гностицизм»

позбавляє права на легітимне воєнне письмо. Для нашого ж сюжету цей концепт продуктивний у суміжному сенсі: якщо взагалі легітимним визнано лише фронтовий досвід, то наступне звуження вже всередині комбатантського корпусу до «великих шести» (В. Оуен, З. Сасун, А. Розенберг, Е. Бланден, А. Герні, Е. Томас) потребує додаткового механізму опису.

Таким механізмом зручно вважати «поле обмеженого виробництва» П. Бурдьє – інституційну логіку, за якою критика, університетська програма, антологія шкільного типу й видавничий ринок сукупно відбирають зі ширшого корпусу кілька імен, здатних витримати ролі «канонічних авторів війни» (Bourdieu, 1993: 12). Саме у цьому полі відбувається друга селекція: Кемпбеллів «гностицизм» відбирає фронтовиків загалом, натомість поле обмеженого виробництва – кількох із них. Водночас принципово важливо уникнути типологічної неточності: попри поширене уявлення про те, що «велика шістка» була «вилучена» з ранніх антологій і піднесена до індивідуального канону, публікаційна історія цих авторів значно строкатіша. В. Оуен за життя опублікував лише п'ять віршів; канонічний корпус – це посмертне видання «Poems» 1920 року під редакцією З. Сасуна. А. Розенберг помер у безвісті; його «Collected Works» вийшли 1922 року за редакцією І. Боттомлі. Більшість віршів Е. Томаса також публікувалася посмертно (1917–1928). Індивідуальна збірка А. Герні «Severn & Somme» вийшла 1917 року (а не як фрагмент антології), натомість повніший корпус – уже після його смерті 1937 року. Відтак канонотворення для більшості «великої шістки» було вже посмертним і вже індивідуальним; точніше сказати, що саме жанр комбатантської антології як такий стерся з критичної свідомості ХХ століття, а не що «велика шістка» була з антологій «вилучена». Сама формула «велика шістка» – не точний термін британської академічної критики, а радше спрощувальна рамка шкільного канону, яку ми тут використовуємо як робоче, а не термінологічно чітке позначення.

В українському випадку подібний процес щойно розгортається: формуються перші спроби «нового канону української воєнної поезії», які неминуче включатимуть і загиблих фронтових поетів, і тих, хто продовжує писати зараз (пор. Пастух, 2024; Пухонська, 2022). Саме

концепт «антології без кінця» дозволяє утримати цю відкритість, натомість не редукуючи корпус до «закритої» суми імен. Паратекстуальний апарат (Genette, 1997: 117) – присвяти, списки загиблих, біографічні довідки – постає тут не оформленням, а самостійним жанром висловлювання, через який антологія утримує свою структурну незавершеність. У термінах Ж.-Л. Нансі комбатантську антологію можна описати як «не-твір» (*désœuvrement*): спільноту, яка принципово не здатна й не прагне скластися у завершений витвір, оскільки кожен із її учасників відкритий до радикальної втрати, і саме ця спільна відкритість є тим, що тримає спільноту разом (Nancy, 1991: 14).

4. Неспівпадіння трьох часів: написання, публікації, канонізації.

Незавершеність воєнних антологій проявляється і у неспівпадінні щонайменше трьох часових вимірів: часу написання тексту, часу його публікації та часу подальшої канонізації. У британському випадку вірші, написані в окопах 1916 року, могли виходити в антологіях через кілька місяців, а в авторських збірках – через роки або посмертно, щоразу в іншій конфігурації текстів та імен. Так, вірш Стрітса «A Soldier's Funeral», написаний у червні 1916 року, з'явився у *Soldier Poets* у вересні того ж року – коли автор уже був убитий; а у *The Undying Splendour* 1917 року – у новому контексті, де сам автор є похованим «солдатом» із заголовка. Характерно, що час читання тут радикально не збігається з часом написання, а обидва – з часом видання.

Вукраїнській ситуації тексти 2022–2026 років циркулюють між соціальними мережами, цифровими архівами й друкованими антологіями, де смерть автора або зміна військової ситуації радикально змінює їх сприйняття. Telegram-канали поетів-комбатантів (М. Кривцова, Я. Чорногуза, А. Дроня) функціонують як сучасний функціональний аналог польового нотатника Стрітса: записи ведуться у режимі *real time*, і кожне оновлення може виявитися останнім. Коли такі тексти потрапляють до друкованих антологій на кшталт «#ФРОНТ-МЕНІВ», вони вже несуть на собі слід цієї темпоральної нестійкості – і сама редакторська робота над ними полягає саме у її фіксації, а не згладжуванні. Антологія за результатами конкурсу «4.5.0.», яка вийде друком у 2026 році за

матеріалами конкурсу 2024 року, уже у момент появи нестиме слід цього неспівпадіння: між списком фіналістів 2024 року і виданим корпусом 2026 року неодмінно стоятиме смерть частини учасників.

Відтак «антологія без кінця» – це спосіб мислення цієї багатошарової хронограми, у якій жоден момент (ані перша публікація, ані включення до шкільної програми) не може бути проголошений остаточним підсумком війни й воєнної поезії. Натомість антологія мислиться як структурно відкрита форма, у якій живі й мертві голоси перебувають у постійній, історично змінній співприсутності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Порівняльний аналіз британських комбатантських антологій Першої світової війни та сучасних українських воєнних збірок вторгнення 2022–2026 років дозволяє сформулювати три взаємопов'язані висновки. По-перше, комбатантська антологія воєнного часу не є підготовчою чи «сирою» версією післявоєнного канону, а постає самостійним жанром, конститутивною ознакою якого є незавершеність, регулярно зумовлювана смертю авторів між передачею тексту до друку й виходом видання. По-друге, структурна близькість кейсів Дж. В. Стрітса і М. Кривцова, підтримана ширшим українським корпусом загиблих авторів, відбиває не історичний збіг, а закономірність самого жанру комбатантської збірки, створюваної *in medias res*. По-третє, повоєнний критичний канон, оформлений у термінах «бойового гностицизму» (Кемпбелл) і підтриманий механізмами поля обмеженого виробництва (Бурдье), систематично затуляє саме цю рису жанру; однією з необхідних умов уникнення такого сценарію в українському випадку є визнання антологічної форми самостійним предметом дослідження, а не лише сировиною для канонізації.

Перспективи подальших досліджень окреслюються у кількох напрямках. По-перше, необхідне текстологічне дослідження передмов, біографічних довідок і редакторських апаратів комбатантських антологій обох традицій – саме у цих паратекстуальних зонах (Genette, 1997) здійснюється та робота дописування смерті. По-друге, варто розширити компаративне поле, включивши до нього інші національні традиції воєнної антології – ANZAC

(*The Anzac Book*, 1916), канадську, ірландську, – щоб уникнути бінарності «Британія – Україна» й перевірити продуктивність запропонованого концепту. По-третє, коли антологія за результатами конкурсу «4.5.0.» вийде друком у 2026 році, це стане можливістю для прямого порівняльного аналізу: зіставлення складу учасників, поданих 2024 року, зі складом опу-

блікованих 2026 року уможливить кількісне вимірювання незавершеності як жанрової риси. Нарешті, окремого вивчення потребують цифрові параантологічні форми – національні портали, Telegram-канали, онлайн-архіви, – що технологічно радикалізують відкритість комбатантської антології у бік принципово нескладаного корпусу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гундорова Т. *Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми* : статті та есеї. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с.
2. Конкурс воєнної літератури «4.5.0.» для військових і ветеранів (2024–2025) : [офіц. сайт]. Міжнародний фонд «Відродження» ; Видавництво Старого Лева, 2024. URL: <https://www.irf.ua/contest/military-vererans-literature/> (дата звернення: 26.02.2026).
3. Кривцов М. *Вірші з бійниці*. Київ : Наш Формат, 2023. 112 с.
4. Пастух Т. До нового канону української поезії. *Збруч*. 23.02.2024. URL: <https://zbruc.eu/> (дата звернення: 26.02.2026).
5. Пилипець Т. (упоряд.). *#Голоси. Антологія військових письменників*. Київ : Саміт-Книга, 2023.
6. Поезія Вільних : національний портал воєнної поезії. Міністерство культури та інформаційної політики України ; Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти, 2022. URL: <https://warpoetry.mkp.gov.ua/> (дата звернення: 26.02.2026).
7. Пухонська О. *Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній українській літературі*. Брустурів : Дискурсус, 2022. 288 с.
8. Романенко О. Ландшафти травми: війна, пам'ять і природа в українській літературі про російсько-українську війну. *Synopsis: текст, контекст, медіа*. 2026. Т. 32, № 1. С. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2026.1.3>
9. *#ФРОНТМЕНИ : антологія мілітарної поезії* / упоряд. А. Агаджанова. Київ : Видавництво 333, 2025. 296 с.
10. Buravenko A. S. From landscape to language: Trauma in trench poetry. *Studia Philologica*. 2025. Т. 2(25). С. 56–68. DOI <https://doi.org/10.28925/2412-2491.2025.254>
11. Blanchot M. *The Writing of the Disaster* / transl. by A. Smock. Lincoln : University of Nebraska Press, 1995. 154 p.
12. Bourdieu P. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature* / ed. and introduced by R. Johnson. Cambridge : Polity Press, 1993. 322 p.
13. Campbell J. Combat Gnosticism: The Ideology of First World War Poetry Criticism. *New Literary History*. 1999. Vol. 30, No. 1. P. 203–215. DOI: <https://doi.org/10.1353/nlh.1999.0002>.
14. Finnan R. *Blood of Others: Stalin's Crimean Atrocity and the Poetics of Solidarity*. Toronto : University of Toronto Press, 2022. 352 p. DOI: <https://doi.org/10.3138/9781487537005>.
15. Fussell P. *The Great War and Modern Memory*. Oxford : Oxford University Press, 1975. 363 p.
16. Genette G. *Paratexts: Thresholds of Interpretation* / transl. by J. E. Lewin. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 427 p.
17. Kyle G. (ed.). *Soldier Poets: Songs of the Fighting Men*. London : Erskine Macdonald, 1916. 106 p.
18. Kyle G. (ed.). *More Songs by the Fighting Men. Soldier Poets: Second Series*. London : Erskine Macdonald, 1917. 128 p.
19. Nancy J.-L. *The Inoperative Community* / transl. by P. Connor et al. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1991. 176 p.
20. Osborn E. B. (ed.). *The Muse in Arms*. London : John Murray, 1917. xxxviii + 295 p.
21. Reilly C. W. *English Poetry of the First World War: A Bibliography*. London : George Prior ; New York : St. Martin's Press, 1978. 402 p.
22. Seal G. *The Soldiers' Press: Trench Journals in the First World War*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2013. xii + 256 p. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137303264>.
23. *The Wipers Times: A Complete Facsimile of the Famous World War One Trench Newspaper* / ed. by P. Beaver. London : Peter Davies, 1973. xx + 377 p.

REFERENCES:

1. Hundorova, T. (2013). *Tranzytyna kultura. Symptomy postkolonialnoi travmy [Transit culture: Symptoms of postcolonial trauma]*. Kyiv: Hrani-T [in Ukrainian].
2. Konkurs voiennoi literatury «4.5.0.» dlia viiskovykh i veteraniv [«4.5.0.» military literature competition for servicemen and veterans]. (2024–2025). International Renaissance Foundation; Vydavnytstvo Staroho Leva. Retrieved 22.04.2026 from <https://www.irf.ua/contest/military-vererans-literature/> [in Ukrainian].
3. Kryvtsov, M. (2023). *Virshi z biinytsi [Poems from the loophole]*. Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].
4. Pastukh, T. (2024, February 23). Do novoho kanonu ukrainskoi poezii [Towards a new canon of Ukrainian poetry]. *Zbruch*. Retrieved from <https://zbruc.eu/> [in Ukrainian].
5. Pylypets, T. (Ed.). (2023). *#Holosy. Antolohiia viiskovykh pysmennykiv [#Voices: An anthology of military writers]*. Kyiv: Samit-Knyha [in Ukrainian].
6. Poeziia Vilnykh: Natsionalnyi portal voiennoi poezii [Poetry of the Free: National war poetry portal]. (2022–present). Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine; State Agency of Ukraine for Arts and Arts Education. Retrieved from <https://warpoetry.mkip.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. Pukhonska, O. (2022). *Poza mezhamy boiu. Dyskurs viiny v suchasni ukrainskii literaturi [Beyond the battle: The discourse of war in contemporary Ukrainian literature]*. Brustury: Dyskursus [in Ukrainian].
8. Romanenko, O. (2026). Landshafty travmy: Viina, pamiat i pryroda v ukrainskii literaturi pro rosiisko-ukrainsku viinu [Landscapes of trauma: War, memory, and nature in Ukrainian literature about the Russian-Ukrainian war]. *Synopsis: tekst, kontekst, media*, 32(1), 18–27. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2026.1.3> [in Ukrainian].
9. Ahadzhanova, A. (Ed.). (2025). *#Frontmeny: Antolohiia militarnoi poezii [#Frontmen: An anthology of military poetry]*. Kyiv: Vydavnytstvo 333 [in Ukrainian].
10. Buravenko, A. S. (2025). From landscape to language: Trauma in trench poetry. *Studia Philologica*, 2(25), 56–68. DOI <https://doi.org/10.28925/2412-2491.2025.254>
11. Blanchot, M. (1995). *The writing of the disaster* (A. Smock, Trans.). Lincoln: University of Nebraska Press.
12. Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production: Essays on art and literature* (R. Johnson, Ed.). Cambridge: Polity Press.
13. Campbell, J. (1999). Combat gnosticism: The ideology of First World War poetry criticism. *New Literary History*, 30(1), 203–215. <https://doi.org/10.1353/nlh.1999.0002>
14. Fennin, R. (2022). *Blood of others: Stalin's Crimean atrocity and the poetics of solidarity*. Toronto: University of Toronto Press. <https://doi.org/10.3138/9781487537005>
15. Fussell, P. (1975). *The Great War and modern memory*. Oxford: Oxford University Press.
16. Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of interpretation* (J. E. Lewin, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
17. Kyle, G. (Ed.). (1916). *Soldier poets: Songs of the fighting men*. London: Erskine Macdonald.
18. Kyle, G. (Ed.). (1917). *More songs by the fighting men. Soldier poets: Second series*. London: Erskine Macdonald.
19. Nancy, J.-L. (1991). *The inoperative community* (P. Connor et al., Trans.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
20. Osborn, E. B. (Ed.). (1917). *The muse in arms*. London: John Murray.
21. Reilly, C. W. (1978). *English poetry of the First World War: A bibliography*. London: George Prior; New York: St. Martin's Press.
22. Seal, G. (2013). *The soldiers' press: Trench journals in the First World War*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137303264>
23. *The Wipers Times: A complete facsimile of the famous World War One trench newspaper* (P. Beaver, Ed.). (1973). London: Peter Davies.

Дата першого надходження статті до видання: 15.04.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.06.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.08.2026